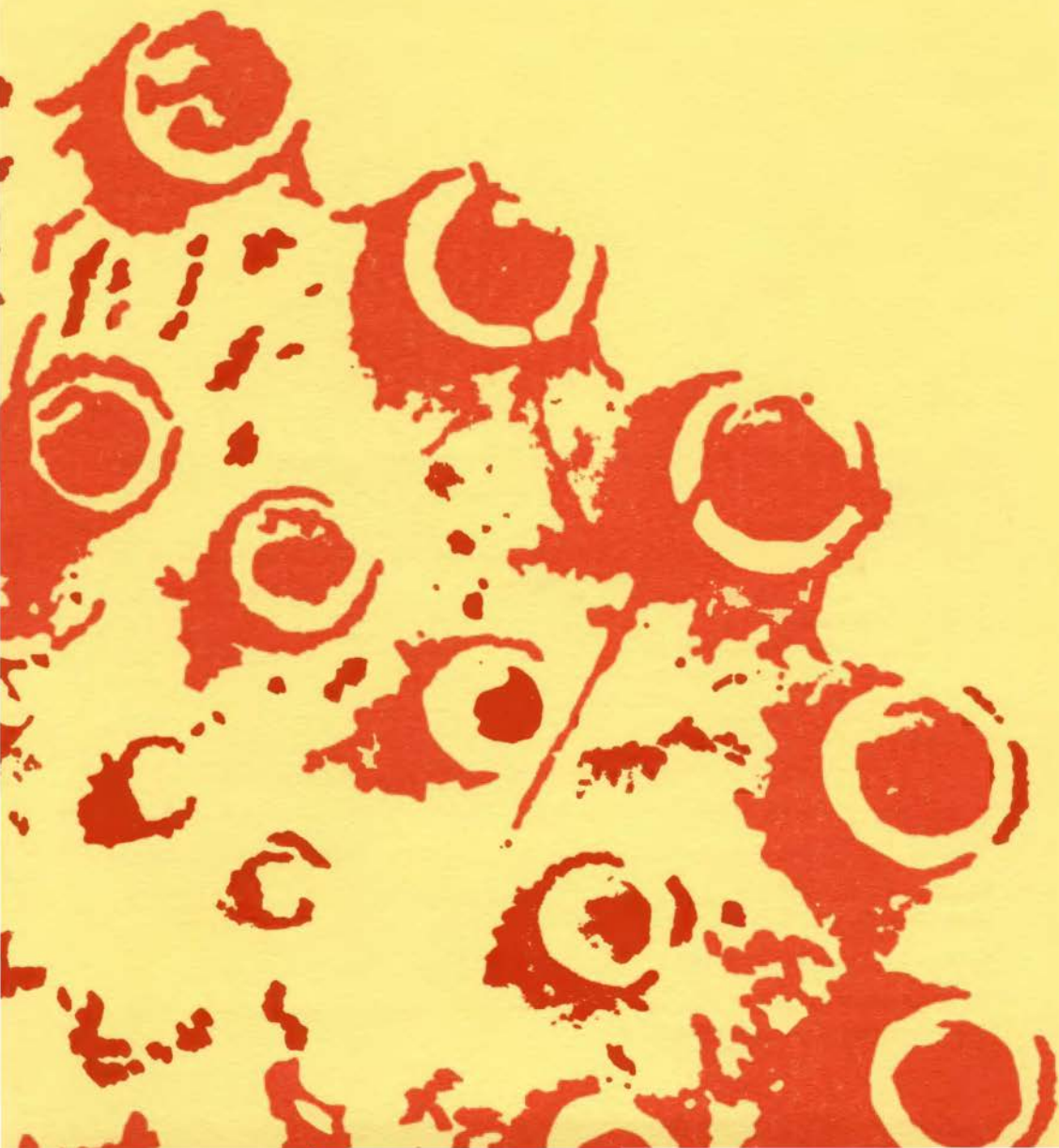

't inschrien

vierde jaargang nr 1, januari 1972 kwartaaluitgave

'Een Inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard'.

Kopij inzenden aan:

Th. L. M. van Stapele, Javastraat 24, Hengelo, redactie-secretaris.

Redactie: J. J. H. Meijer, Olde Meulenweg 2, Hengelo, tel. 05400-1 28 51, eind-redacteur.

Adriaan Buter, Neede.

H. H. Hagens, Almelo.

J. Overbeede, Haaksbergen.

Administratie:

Mej. G. A. Weussink, Kortenaerstraat 22-II, Enschede, tel. 05420-1 02 06.

Bank: Algemene Bank Nederland N.V. te Enschede, Hoedemakersplein.

Giro: Nr. 1818110 t.n.v. Administratie 't Inschrien, Kortenaerstraat 20-II, Enschede.

Abonnementsprijs f 5,— per jaar.

Losse nummers f 1,50.

Uitgave van de Oudheidkamer 'Twente' te Enschede.

Overname van de inhoud, in welke vorm ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

De erven Kolthoff en Spiele onder Enschede

Tot voor kort lag aan de Hogeboeke-lerweg te Enschede het Erve Spiele, te midden van hoog opgaand eikenhout. Ook dit erf heeft plaats moeten maken voor de steeds sneller om zich heen grijpende stadsuitbreidingen. Ons rest nu het vastleggen van de geschiedenis van dit erf, waartoe dit artikel een bescheiden bijdrage wil zijn.

Voor de duidelijkheid zullen we eerst vermelden dat de erven Spiele en Kolthoff waren gelegen in de Esmarke, in het Richterambt Enschede. Ook de marken Usselo, Tweekelo, Groot-Driene en Lonneker ressorteerden hier onder.

Bij de instelling der gemeenten kwamen deze erven in de Gemeente Lonneker te liggen. Dat duurde tot 1934, het jaar waarin de gemeente Lonneker ophield te bestaan en haar grondgebied overging aan Enschede.

Het ontstaan van de Spiele heeft veel te maken met het reeds in de vorige eeuw verdwenen erve Kolthoff. Het is daarom dat we in dit historisch overzicht beide erven gezamenlijk zullen bekijken. Snuif schrijft 1): 'Daar waar nu de weide is voor het erve Spiele, lag eertijds het erve Kolthoff. Het was een vol gewaard erve en een Bentheimsch borgmansleen, dat wil zeggen, dat de opbrengsten ervan de soldij vertegenwoordigden, die den beleende als borgman van het kasteel Bentheim toekwam.'

In 1401 bezit een lid der familie Wolde deze positie, welke na ruim 100 jaar wordt overgenomen door een lid van de familie Cost en een der fam. Van Delden. Als in 1572 Hermannus Cost en zijn vrouw Aleken zijn overleden,

laat Gerdt Hessels zich er namens de erfgenamen mee belenen. In 1601. 2) staat het erve op naam van de kinderen van de rentmeester van Lingen. Dat de 'leengeschiedenis' hiermede nog niet ten eind is gekomen, moge blijken uit het feit dat in 1605 Limborch met het Kolthoff wordt beleend, waarna van 1626 tot en met 1674 hetzelfde gebeuren plaats vindt voor leden van de familie ten Brook uit Oldenzaal.

Veel feiten zijn ons niet bekend, echter hierin komt verandering rond 1700. Vanaf die tijd zijn meerdere gegevens te vinden, met name in het Statenarchief, berustend in het Rijksarchief te Zwolle. Daar bevinden zich diverse lijsten zoals Vuurstedenregisters, de registers van de 1000e en de 500e penning alsmede de lijsten van aangegraven gronden en aangetimmerde huizen onder Twenthe. Hierop zullen we nader terugkomen.

In 1730 wordt het Kolthoff door Johan Ferdinand Wettendorf en zijn vrouw Wilhelmina ten Brook verkocht aan Jan Colthof. Bij die verkoop zien we de afsplitsing van de 'Spiele kotten', welke wordt verkocht aan Jan Spielen. We zijn hier op het moment dat een wonner van het hoorderf wordt afgesplitst, waarna het een eigen leven begint.

In 1805 zien wij dat de Nationale Domeinen in het Kwartier van Twenthe voornemens zijn om op 18 september van dat jaar in de kerk te Delden in te zetten en de 10de oktober daaropvolgend aan de meestbiedende te verkopen: de graf- en sloptienden, eertijds behorend onder de rentambten van Sibculo, Stift Weerselo de Praabs-

dij en de Vicarij te Oldenzaal, en zien wij Gerrit Spiele daarvan voor $\frac{3}{4}$ eigenaar worden. We mogen vrijwel zeker aannemen dat dit overeenkwam met de door hem bebouwde gronden. Bovengenoemde Gerrit Spiele had slechts één dochter, Hendrina, die in 1830 huwde met Jan Hendrik Lippinkhof, uit welk huwelijk ook weer een dochter geboren werd, die op haar beurt het erf overbracht in de familie van Gerrit Kromhoff, afkomstig van het Schukkink in de Esmarke.

Zoals reeds gezegd zullen we nu nader terugkomen op het verschijnsel dat we in Twente vaker zien optreden en wel, dat een wonner zich ontwikkelt ten koste van het hoorderf. Om dit aan te tonen hoeven we slechts een kijk te nemen in de voornoemde lijsten.

Als eerste zullen we de kohieren van de 1000e penning bezien uit de jaren 1694 en 1711, en zien daar onder de 'Enscheider Eschmarke' dat in het jaar Gerrit Spijle wordt aangeslagen voor een waarde van 2000 gulden. In dezelfde lijst is er van het Kolthoff geen sprake.

We moeten hier vooral niet uit het oog verliezen dat wanneer de lijst van 1711 is opgemaakt we nog 20 jaar moeten wachten voordat de Spielekotten in eigendom overgaat aan Jan Spielen. Twintig jaar voordat Jan Spielen overgaat tot de aankoop van de kotten moet hij al een vermogend man geweest zijn.

Interessant is ook de lijst van 'aangegravene landen en aangetimmerde Huisen onder Twenthe' van het jaar 1750. Hierin lezen we onder het stuk 'aengesmeten en opgegraven gronden, dewelke door de goetheeren aan de besitters den eigendom nog niet is geacordeert', dat 'Kolthoves wonner' 2 spint aan veldgrond heeft aangegraven met een waarde van 15 gulden. De andere Kolthoff te weten 'arme wed. Kolthoff' heeft 1 schepel en 2 spint aan-

gegraven met een waarde van 45 gulden. Van de Spiele wordt gezegd dat zij 2 schepel veldgrond hebben aangegraven, hetgeen een waarde had van zestig gulden.

Evenzo kunnen we in de registers van de verponding en leninge van Enschede zien, dat de 'Spijle' een eigen erf is dat wordt aangeslagen met 3 gulden 16 stuiver, terwijl op dat zelfde moment 'Colthoff' voor 31-16 wordt aangeslagen. Dit laatste lijkt erg veel maar men dient niet uit het oog te verliezen dat het 'Colthoff' op dat moment ook wel eigen is, echter verdeeld.

De registers van verponding en contributie van het jaar 1790 geven voor ons een beter beeld. Het bovenste bedrag geeft de verponding terwijl het onderste de contributiewaarde aangeeft.

Jan Kolthoff

4-12-8

4- 9-0 samen 9 gulden 1 st. en 8 penningen (duiten)

Albert Kolthof

4-12-8

4- 9-0 samen 9 gulden 1 st. en 8 penningen

Spiele

9- 5-0

8-18-0 samen 18 gulden 3 st. en 0 penningen

We zien hier duidelijk de enorme groei welke het erve Spiele heeft doorgevoerd. In het bovenstaande schema is sprake van Jan en Albert Kolthof. Zij worden zeer waarschijnlijk apart vermeld omdat zij beiden een deel van het erf bewonen en bewerken. Op de eerste kadastrale kaart van deze omgeving zien we dan ook inderdaad het bestaan van twee erven, te weten Kolthof I en Kolthof II. Ook de Spiele komt dan voor, en wel in de direkte omgeving van het Kolthof. Het verschijnsel dat de wonner het hoorderf overgroeit komen we tegen bij diverse andere erven. De groei van de boerderijen is

Achterzijde van de boerderij Spiele (afgebroken sept. 1971)

derhalve duidelijk af te lezen uit de voornoemde lijsten. De betekenis van het Kolthoff ging steeds meer achteruit, hetgeen zijn 'hoogtepunt' vond in de finale verkoop van het goed in 1846, door Gezina Nijhof, weduwe van Abraham Kolthof - en haar kinderen. Ten verzoeken van o.a. Gradus Kolthof, Gerrit Jan Kolthof, Herman Nijhuis en Geesken Nijhuis, vond op 19 maart 1868 in Hotel de Gouden Klomp te Enschede ten overstaan van Notaris Jordens de verkoop plaats waarbij een groot deel der landerijen en de behuizing overging aan Jan Hendrik Lippinkhof, de toenmalige bewoner van de Spiele, waarmee de bewoners van de Spiele wederom kans zagen hun goed te vergroten!

Een andere omvangrijke vergroting van het geheel vond plaats ten tijde van de verdeling der Esmarke. De bewoners van de Spiele zagen toen de

hoeveelheid grond bijna verdubbelen, waarmee het erve tot een der grootste in de wijde omgeving werd. Van beide erven zijn ons de huisarchieven bewaard gebleven. Het archief van de Spiele is door de laatste bewoonster Mevr. Kromhoff-Nijhuis aan de vereniging Oudheidkamer Twente te Enschede geschonken, terwijl het andere archief zich in particuliere handen bevindt.

Evenals de meeste bewoners van de Esmarke, waren ook die van de Spiele van reformatorischen huize. In het archief van de Spiele bevindt zich een akte waarbij het Gemeentebestuur van Lonneker verklaart te verkopen aan Jan Hendrik Lippinkhof een grafstede op de z.g. Klokkenkamp, in onze dagen beter bekend als 'Boerenkerkhof'. Interessant is deze akte te meer daar zij vermeldt dat deze koopovereenkomst dient ter schadeloosstelling van

Hollanders in het tsaristische Rusland II

Het succes van de Vriezenveense kooplieden moet vanaf het begin van de handel met Rusland al groot zijn geweest. Overal ontstonden de opslagplaatsen en factorijen aan de Nawa, waaruit zich dan vervolgens de prachtige grote winkels ontwikkelden, lange tijd bestuurd door de veelnami-

een grafstede in de Grote Kerk op de Markt te Enschede, immers de wet. intredende op 1 jan. 1829 verbood het begraven in kerken. Met ingang van die datum werd het voornoemde kerkhof dan ook in gebruik genomen.

Verdween het Kolthof in 1868, in 1971 is ook de Spiele verdwenen. Ruim anderhalf jaar heeft het complex, bestaande uit herenhuis, boerderijwoning, stallen, koetshuizen, spieker en schuren leeg gestaan, zodat afbraak geen grote moeite meer geweest is. Dit alles heeft nu plaats gemaakt voor een nieuwe bouw: Stadswijk 'De Spiele'.

J. W. E. Berns

Literatuur:

- C. J. Snuif: Verzamelde Bijdragen tot de Geschiedenis van Twente.
 Huisarchief van het erve Kolthoff (De heer Voort, Noord Esmarkerondweg Enschede).
 Huisarchief van de Spiele, nu Oudheidkamer Twente Enschede.
 Register van Verponding en Leening van Twente - Statenarchief Zwolle nr. 2500 (R.A. Zwolle).
 Idem 1733. Staten Archief nr. 2500. Rijksarchief Zwolle.
 Registers van Aangegraven Landen en aangestimmerde Huizen onder Tw. nr. 2519 van het Statenarchief - Rijksarchief te Zwolle.
 Registers van de 1000-ste penning. 1694 nr. 2391 v.h. statenarchief te Zwolle, en van 1711 onder nr. 2547 eveneens van het Statenarchief - Rijksarchief te Zwolle.

ge en voor het Russische oor zo deftig klinkende compagnieën. Het hoofdartikel was en bleef Hollands linnen, dat het zaad wat op de achtergrond had gedrongen, hoewel dit toch altijd een belangrijke rol heeft meegespeeld. Het Hollandse linnen, het zaad en andere goederen, die de Vriezenvener leverden kregen zo'n grote vermaardheid, dat hiervan ook al spoedig het Keizerlijk Hof op de hoogte kwam. In een debiteurenlijst van de in 1735 te Vriezenveen geboren boerenzoon Jan Hoek, staat tussen de namen van vele Russische grootvorsten en officieren ook telkens kortweg 'keizerin' vermeld. Op één bladzijde komt haar naam tweemaal achter elkaar voor met daarachter resp. de bedragen van 2672 en 3515 roebel, zodat deze hofleverancier van Hare Keizerlijke Majesteit toen een bedrag van 6187 roebels te vorderen had, waarvoor hij Keizerin Elisabeth kostbare stoffen en andere goederen had geleverd. Een andere hofleverancier, de Vriezenveense boer Jan Gerrits Servys viel in 1751 zelfs de eer te beurt om met de Keizerin op jacht te gaan. Maar ook in latere jaren waren de Vriezenveense boeren geziene kooplieden aan het Russische Hof. Enige tijd geleden kreeg het Russisch museum nog de beschikking over damast, dat door de zogenaamde Ruslui (ander woord voor Vriezenveense kooplieden, die handel op Rusland hebben gedreven) in de 19e eeuw aan het Hof van de Czaar was geleverd. In enige servetten is n.l. de Russische adelaar egweven en in de hoeken treft men de A. II en A. III aan, van de Czaren Alexander II en III.

Ook toonden de Keizerlijke families hun belangstelling voor andere zaken. Zo brachten de Czaar en de Czarina meerdere malen een bezoek aan de omstreeks 1800 door Aaltje Berkhoff, een Vriezenveense boerendochter, opgerichte naaischool, waar zij zich persoonlijk op de hoogte kwamen stellen van de vorderingen van hun Russische leerlingen.

Naast linnen, batist, zijden doeken, kousen en zaden, dreven de Vriezenveners ook handel in stokvis, koek chocolade, hammen, tabak, sigaren, Goudse en Duitse pijpen en bamboe. Maar het waren niet alleen handelslieden, die naar Rusland trokken. Vriezenveen leverde ook timmerlieden, kleermakers en wevers. Anderen gingen met de Russen ter walvisvaart.

Aan het eind van de 19e eeuw kwam er een einde aan het heen en weer trekken met de huifkarren van Vriezenveen naar Sint Petersburg en omgekeerd. Zij stichtten dan in Petersburg een eigen kolonie. Een enkele keer ging men nog wel eens een kijkje nemen in het geboortedorp, waar de familieboerderij intact bleef, want men kon nooit weten hoe de zaken verliepen. Ook deden oudere Vriezenveners hun zaken vaak over aan jongere krachten en keerden daarna dan zelf naar hun geboortegrond terug, waar ze dan hun laatste levensjaren als boer sleten. De blauwe kiel werd dan weer opgezocht en de klompen aangetrokken. . . . het boerenbloed had zich niet verloochend, ook niet na zovele jaren in den vreemde te hebben doorgebracht en men door de handel in beter doen was geraakt.

Naast de ondernemingsgeest van deze kooplieden moet ook direct de vastheid in het geloof als één der hoofdkenmerken genoemd worden. Werd de zondag in Vriezenveen in ere gehouden, ook in Petersburg wat dit zo. Het behoeft daarom geen verwondering

te wekken, dat reeds in de jaren 1712 - 1716 in deze grote Russische stad door de Vriezenveners een Hervormde Gemeente werd gesticht.

Lang heeft men de godsdienstoefeningen gehouden in oude bouwvalige Russische kerken. In 1730 kon men echter beschikken over een eigen bedehuis, maar het werd al spoedig te klein. De wens van de kooplieden om te komen tot een nieuw en ruimer kerkgebouw kon in 1830 in vervulling gaan. Over de bouw heeft men vier jaar gedaan. Dit nieuwe kerkgebouw werd links en rechts geflankeerd door grote huizen- en winkelblokken en was eigendom van de Hervormde Gemeente. Een massaal bouwwerk, dat meer dan 400.000 guldens heeft gekost. Bij de ingebruikneming waren ook leden van de Nederlandse koninklijke familie aanwezig o.a. Willem II, die zo nauw met het Russische keizerlijke huis werd verbonden door zijn huwelijk. Deze kerk staat nog in het tegenwoordige Leningrad, maar wordt thans gebruikt als leeszaal en bibliotheek. De winkels en woonhuizen, die bij het kerkgebouw behoorden, zijn nu in handen van Russen overgegaan.

Keren we nu naar de Vriezenveense zakenlieden aan de Newa terug. Met de groei van de kolonie breidde zich ook het aantal zaken uit. In de winkels van de Hervormde gemeente vestigden zich vele Vriezenveners, maar ook andere Nederlanders en zelfs Russen. Ook werd in deze gebouwen de Nederlandse Bank voor Russische Handel ondergebracht. Een zeer groot gedeelte der Vriezenveense kooplieden bleef echter steeds in de grote winkelgalerij Gostinny Dvor. Hier vond men zowel grossiers als kleinhandelaren. In dit gebouw hadden velen hun eigen zaak gekocht, aangezien de galerij in tegenstelling met het winkelcomplex van de Hervormde gemeente, eigendom was van de Russen.

Maar ook elders vond men de winkels der Vriezenveners, maar dan voornamelijk aan de boulevard Newski Prospekt.

De grootste bloei hadden de compagnieën tussen 1810 en 1875, dan losten zij zich van lieverlede op, dank zij de alom groeiende Russische concurrentie, maar ook mede door het feit, dat men elkaar te goed kende.

In de compagnieën moet altijd een strenge tucht geheerst hebben. De jonge mensen, ook al waren het zoon-tjes van de bazen, moesten van onderop beginnen, met het nederigste en vuilste werk, ze hadden voor thee en heet water te zorgen en thuis de patroons te bedienen, o.a. de lange Goudse pijpen voor hen te stoppen en de leerlingen moesten vijf jaar onafgebroken in dienst blijven en kregen dan een half jaar verlof om naar huis te gaan. Om tien uur 's avonds werd de deur gesloten en moest iedereen binnen zijn. Streng en zelfs draconisch waren de nationale en confessionele voorschriften en beginselen voor de leden onderling. Ze mochten alleen met Nederlandse en bij voorkeur Vriezenveense meisjes trouwen, en wel van het protestantse geloof. Was iemand van plan met een Russische schone van Grieks-Orthodox geloof te huwen, dan moest hij onvoorwaardelijk uittreden. Dergelijke gevallen hebben zich wel verschillende malen voorgedaan.

In de loop der jaren zijn honderden en nog eens honderden Vriezenveners in Rusland werkzaam geweest. We hebben naast de handelslieden ook verschillende ambachtslieden genoemd, die in Rusland hun carrière gemaakt hebben.

We zouden de geschiedenis der Vriezenveense 'Rusuie' tekort doen als we niet de naam van Wicher Berkhoff noemden, die in 1814 als zoon uit een boerengezin zijn geboortedorp verliet

als timmermansgezel om later chef van de marinewerven te Kroonstad te worden en als Admiraal te eindigen.

Aan het einde van de 19e eeuw en het begin van deze eeuw kwamen vele oudere Vriezenveners naar hun geboortegrond terug. Hadden zij een voorgevoel van hetgeen komen zou? Velen belegden hun gelden in huizen en hypotheeken, anderen bouwden prachtige villa's in Vriezenveen en Almelo om daar hun laatste jaren te slijten.

Degenen die hun gelden hadden belegd in Russische effecten, zagen in 1917 ineens een dikke rode streep door hun bezittingen gehaald. Ze waren in één slag waardeloos geworden. Verschillende van deze Russische obligaties met naast de Russische ook de Nederlandse tekst sieren nu de wanden van het Russisch museum te Vriezenveen. Uit het feit, dat deze effecten ook de Nederlandse tekst bevatten blijkt wel hoe belangrijk deze handel is geweest.

Kort voor het uitbreken der Russische revolutie waren er in Sint Petersburg nog tenminste 15 Vriezenveense winkels en grossierderijen. Na 1917 werd van lieverlede alles genationaliseerd. In de jaren 1917 - 1918 gingen de meesten van deze ondernemende handelslieden weer terug naar Vriezenveen, waar zij op hun familieboerderij, die door achtergeblevenen in een uitstekende toestand was gehouden, van handelman weer boer werden. Anderen gingen een rustig leven leiden in riante villa's, maar dat waren er niet veel, want daarvoor was hun geest te dynamisch. Zij zwermden uit over de hele aardbol, en bouwden daar een nieuw bestaan op. En weer werden deze Vriezenveense boeren zakenlieden van formaat.

J. Hosmar

De namen der Twentse marken

In het tweede artikel over de marken in het gericht Kedingen komen Elzen, Enter, Heksel, Markelo, Notter, Rektum, Rijssen en Wierden aan de beurt. Elzen wordt voor het eerst genoemd in 1252 als Elsne (00,226) en in 1275 als Elsenen (00,330). Het valt niet moeilijk hier de boomnaam 'els' in te herkennen, zodat de naam verklaard kan worden als (de nederzetting bij de) elzen. Precies dezelfde verklaring geldt voor Rijssen, dat in 1188 Risnen heette (TW) en in 1252 Risne (00,226); hierin herkennen we 'rijs', waarmee voornamelijk jonge bomen aangeduid worden. We vinden het woord ook in

Rijsselt bij Eefde, in 1105 Rislo (SB 276).

Heksel, tegenwoordig Hexel geschreven, heette in 1381/3 Heghelsclo (RR 713) en Hegheslo (RR 730). De eerste vermelding laat zien dat het hier een 'lo' betreft dat eenmaal toebehoorde aan ene Heghel, afgeleid van Germaans Hagilo. Hij komt nog voor als de Friese meisjesnaam Hegelstsje, vermeld in het Woordenboek van voornamen van J. van der Schaar, (Atla).

Hagilo is door een verkleiningsuitgang gevormd van Hago, waarin we het Nederlandse 'haag' herkennen. Dit woord betekende oorspronkelijk 'omheinde, beschermde ruimte'; waarschijnlijk was dat idee van bescherming het voornaamste element in dat soort namen. Iemand die bv. Hagubald heette, zou dan 'bald' of moedig als beschermer geweest zijn, een aanvaardbare betekenis.

Wönnershoes op het erva Spiele (afgebroken sept. 1971)

Hexel doet sterk denken aan Henxel, een buurschap bij Winterswijk, in 1362 Hengheslo (SB 279), van de voornaam Hanko.

Herike, de buurtschap bij Markelo, wordt in 1188 vermeld als Hedereke (TW) en in 1299 als Hederic (00,487). Dit is de plantennaam 'hederik' of 'herik', een soort akkeronkruid, ook wel 'veldmostert' genaamd. Het is echter ook mogelijk dat Hederik van de Germaanse voornaam Hathurik stamt, de 'rijke' ofwel machtige in de strijd (hathu), in welk geval Herike een zgn. genitivische plaatsnaam zou zijn. Hij zou dan betekenen de (vestiging) van Hederik; deze opvatting wordt verdedigd door de Duitse naamkundige Henning Kaufmann, die in zijn Genetivische Ortsnamen (Tübingen 1961) deze verklaring geeft.

Markelo wordt in 1188 als Marclo vermeld (TW); we treffen hier 'mark' in zijn oude betekenis 'grens' aan, zodat hier eenmaal een 'grensbos' gelegen zou hebben. Misschien had het wel een speciale betekenis: in de negende eeuw lag er een Marclo aan de Weser in Duitsland, waar Saksische edelen een jaarlijkse vergadering hielden om er over zaken van oorlog, vrede en recht te spreken. Het is dus mogelijk dat ook het Twentse Markelo zo'n functie had.

Notter heette in 1272 Nothere (00,320), hoewel het onzeker is of hier ook niet Nutter bij Ootmarsum bedoeld wordt. In 1297 horen we van Nuthere (SB 240) en de betekenis is een 'haar', ofwel zandige hoogte in moerassig gebied die met notebomen begroeid was. Een 'haar' was ook Enter, in 1134 Ennethere en in 1188 Entheren (TW). Als verklaring voor 'ennet' denkt men aan 'eend' en dan zou er eenmaal op deze 'haar' een of meer (wilde) eenden gehuisd hebben. Er is een vergelijkbare naam in Engeland, Endcliff in Derbyshire, uit Enecliff (EPNS XXVII, 32)

een 'klif' of hellende grond waar veel eenden voorkwamen. Enter blijft een wat vreemde naam, tenzij dit 'ennet' een verdwenen woord voor een soort vegetatie is.

Merkwaardig is ook Rectum, in 1297 Rectum (SB 240), 1457 Recten, Rechden (NGN I, 123), 1475 Recdam (SRT 72). Als we hem als 'dam' naam beschouwen, dan behoort hij tot een groep die vooral in het gebied van de Regge gevonden wordt. Over dit soort namen heb ik in Naamkunde, I, 1969, een artikel geschreven, waarin ik trachtte aan te tonen, dat 'dam' hier de betekenis 'horst' heeft en in enkele gevallen 'moeras', als variant van 'dom'.

Daar Rektum dicht bij de Regge ligt zou 'dam' hier 'moeras' betekend kunnen hebben en 'rek' vrijwel hetzelfde als Regge. Deze rivier heette in de vijftiende eeuw Regde en in de twaalfde Receda. De naam zou afgeleid zijn van een vorm Reek-ida; reek zou een rechte geul of waterloop aanduiden. Aldus M. Schönfeld in Nederlandse Waternamen, 92,106.

Voor Rekdam zou men dan kunnen denken aan een waterloop door dat moerassige gebied, misschien de Regge zelf wel, te vergelijken met een voormalig water in Noordholland, de Rekere ten noorden van Alkmaar, later vergraven voor het Noordhollands Kanaal. Ik ben hierbij uitgegaan van Rekdam als de juiste vorm van de naam en het oudere Rektum als variant. Tegenwoordig ben ik geneigd toch hiervan uit te gaan en dan komen we tot een andere verklaring: namen op 'um' zijn meestal ontstaan uit 'hem' of 'heem' en dan er aan een 'heem' of nederzetting aan de Regge gedacht kunnen worden. Ook kan men denken aan een voornaam Reht, uit te spreken 'recht', die door Förstemann, 1250, vermeld wordt. Beide opvattingen zijn te verdedigen.

Overbesteding is niet nieuw

Wij leven boven onze stand, dit is het gesprek van de dag anno 1972. Radio, televisie en pers maken ons attent op

Wierden is al eerder in 't Inschrien besproken (I, 1968,12). Omstreeks 1300 heette het Wederden (SB 248), waar niets van te maken is. Vergelijking met Weddern bij Dülmen in Westfalen, dat in 1264 ook Wederden heette, zou ons niet verder helpen, als van deze plaats ook niet een vermelding uit de tiende eeuw bekend was: Uithirothun, een 'rode' of geroid bos van 'widen', een soort wilg (TW). Voor Wierden kunnen we deze verklaring geredelijk overnemen.

Tenslotte Zuna, dat wel Italiaans klinkt, maar toch zeer Nederlands is: in 1326 wordt er ene Bernd van Zudenna vermeld (00,797). Dit kunnen verklaren als de nederzetting '(be)suden de Aa', met welke 'aa' men toen ter plaatse kennelijk de Regge bedoelde. Als we de behandelde namen nog eens overzien, ook uit het vorige artikel, dan blijken er niet minder dan 8 vegetatienamen te zijn, een moerasnaam, drie met een persoonsnaam en twee die een ligging aanduiden: Zuna en Markelo.

B. J. Hekket

Voor de gebruikte afkorting zie vorig artikel; hierbij komen:

EPNS XVII: The Place-Names of Derbyshire, part I, Cambridge 1959.

NGN = Nomina Geographica Neerlandica.

Förstemann = Altdeutsches Namenbuch.

deze reeds lang bestaande vaderlandse ondeugd. Ja, inderdaad lang bestaand, want reeds in 1754 ontving Jannes de Witte te Brammelerbroek in de heerlijkheid Borculo, thans Rietmolen in de gemeente Neede, een met vele tekeningen en krullen versierd geschrift. Hierin werd hij vermaand hard te werken en niet boven zijn stand te leven.

Dit epistel werd enkele eeuwen lang bewaard door zijn familie op het Erve Flips te Rietmolen en is pas onlangs aan de vergetelheid ontrukkt.

De tekst van het in onze oren stuntelig gedicht luidt als volgt:

In der tijt toen men drogh
hanpen (hennepen) kleederen bij die
[plog,
toen was die plog seer wel verwaert,
het geenck een na zijn hert.

Nu willen die boeren edel wesen,
dat kan die plogh soo qualick
[geneesen.
Op hooge paerden willen sij rieden,
blanke zweerden op haar zieden.

Schienen schooteln an die want,
een kanne met bier bij der hant.
Dat is het wapen van dat gansche
[landt,
daarom siet men soo menigh kaake
[quanten in dit landt.

Geschreven voor Jannus die Witte
Benriker (?) genannt.
Des werkt goet, alle watter is, dat moet
[sterven.
Vaart wel en leert snel.

Borkelo 18 feberwarie 1754

J. Overbeeke

Algemene Schoolorde van 1806

Zoals vele andere zaken op politiek, maatschappelijk of godsdienstig terrein werd in de Franse tijd ook de bestaande schoolorde aangepast aan veranderde inzichten. De Secretaris van Staat voor de Binnenlandsche Zaken der Bataafsche Republiek liet het Haaksbergse gemeentebestuur weten, dat dezelve, ingevolge artikel 21 van het Reglement voor het Lager Schoolwezen en Onderwijs binnen de Bataafsche Republiek van den 3den April dezes jaars (1806), heeft gearresteerd, ten einde op alle scholen te worden ingevoerd en opgevolgd, de navolgende Algemeene Schoolorde voor de Lagere Scholen binnen de Bataafsche Republiek.

Op 23 mei 1806 wordt dit reglement door de 'Conseil Municipal de la Commune de Haaxbergen' - wij zouden zeggen gemeenteraad - besproken en op 8 juni d.a.v. afgekondigd. Uit dit reglement noteren wij het volgende: De onderwijzer zal gedurende de schooltijd van het begin tot het einde toe in zijn school moeten tegenwoordig zijn, zich met niets anders dan met onderwijzen mogen bezig houden en zonder redenen van noodzakelijkheid zich niet buiten zijn school begeven. Hij zal zorgen, dat de scholieren niet onnodig naar buiten gaan en dat zij zich gedurende de ganse schooltijd stil en aandachtig gedragen alsmede op straat of op de weg steeds vreedzaam, zedig en beleefd gedragen. Waar het getal der scholieren meer dan zeventig bedraagt, zal men zoveel mogelijk bedacht zijn, om een ondermeester of tweede meester aan te nemen. De schooltijd zal, hetzij wekelijks

hetzij dagelijks, met een kort en gepast Christelijk gebed op een eerbiedige wijze ingericht, geopend en gesloten worden, er zal bij dezelfde gelegenheden ook iets toepasselijks mogen gezongen worden. De meester zal, dit gepast oordelende, de meest gevorderde leerlingen belonen met deze het geven van enig onderricht aan de minstgevoorderden op te dragen. De meester ziet toe dat de kinderen zindelijk en altijd wel gewassen en gereinigd ter school komen, dragende tevens de meeste zorg voor de gezondheid der scholieren. De schoolvertrekken moeten steeds rein en zindelijk wezen en te dien einde tussen de schooltijden gelucht en wekelijks tweemaal gezuiverd worden. Eén keer per jaar zullen voor hen, die in vlijt en ordentelijkheid uitmunten prijsjes uitgedeeld worden. Aan hen, die van school gaan en zich goed gedragen hebben, zal hiervan een vererend bewijs worden ter hand gesteld.

W. E. ten Asbroek

Beurs

Te koop gevraagd door de heer Th. L. M. van Stapele, Javastraat 24, Hengelo, telefoon (05400) 1 24 84: 'Het beuksken van Hengel', door E. ter Marsch, Uig. Broekhuis 1935.

De Bibliotheek van de Ver. Oudheidkamer Twente, Lasondersingel 129, Enschede zou zich gaarne in bezit zien, tegen betaling of ruil (van Jaarboek(en) Twente) van:

Westfälischer Heimatkalender, 1970 en 1971
Heimatkalender für das Oldenburger Münsterland, 1952, 1953, 1959, 1964
Maandblad Erica, 1e Jrg., 1945/46, de nrs. 6, 8, 9, 10; of een complete jaargang.

Textiel als versiering

Kerstmis en Nieuwjaar liggen weer achter ons. De kerstversiering is opgeruimd en de huiskamer heeft haar gewone aanzien herkreten. Het zal een jaar duren voor we ons interieur opnieuw gaan opfleuren.

Vroeger wachtte men echter geen jaar om de woning weer te versieren zoals mijn tachtigjarige schoonmoeder, geboren en getogen te Buurse, mij vertelde.

In haar jeugd werd aan de woonruimte van de boerderij ook op andere hoge feestdagen een feestelijk aanzien geven. Dit gebeurde dus niet alleen op Kerstmis, maar b.v. ook op Pasen en Pinksteren.

Ter weerszijden van alle deuren hing men op deze dagen aan de deurposten een bontgeweven geruite doek. Binnen in deze doek werd een witte servet gehangen, zodanig dat alleen de punt van de servet aan de onderzijde zichtbaar was. Juist in deze punt waren de initialen van de vrouw des huizes geborduurd en daardoor mede zichtbaar.

Bij navraag bleek mij dat dit gebruik ook in en rondom het dorp Haaksbergen bekend is. Hier zou het ook gewoonte zijn geweest dat de bedstee aan weerskanten op dezelfde manier werd verfraaid.

De punten van de servetten moesten op dezelfde hoogte hangen als de slip van het laken. Het bed en dus ook het laken werd op practisch dezelfde wijze als nu opgemaakt. De punt van de lakenomslag werd echter uit de bedstee gehangen, waardoor ook hier de geborduurde initialen te zien waren. Zijn er lezeressen of lezers die dit ge-

Zorg voor veredeling van het runderras

Op verzoek van Gedeputeerde Staten van Overijssel stelde de Haaksbergse gemeenteraad op woensdag 31 december 1823 een reglement vast voor het houden en loslopen van stieren in de gemeente Haaksbergen. Hierbij werden vier artikelen vastgesteld:

- 1) Het is aan ieder vrijgelaten om springstieren te mogen houden op voorwaarde, dat zij de ouderdom van tenminste anderhalf jaar hebben bereikt, op straffe van een boete van vier gulden, half ten voordele van de aanbrengrer en half voor de armen van het kerkgenootschap, waartoe de bekeurde behoort.
- 2) De houders moeten hun stier, voordat zij deze laten springen, aan het gemeentebestuur ter goed- of afkeuring vertonen om daardoor het ras der runderen te verbeteren. Te dien einde zal de stier met een letter H worden gebrandmerkt op een boete van 2 gulden te gebruiken als voren.
- 3) Voor ieder maal, dat de stier springt, zal 10 centen betaald worden zonder meer.
- 4) De houders der stieren zullen deze nimmer mogen doen loslopen op een boete van 6 gulden te verbeuren ten profijte als voren.

Aldus ontworpen en ondertekend door
W. Waanders Gzn. secretaris, J. H. Jordaan, A. Reimerink en J. ter Hofstede.
W. E. ten Asbroek

bruik uit hun jeugd of van horen vertellen nog kennen? Mag ik dan rekenen op hun reaktie?

Bij voorbaat dank! J. Overbeeke

Bodemvondsten

Rijssen De heer A. F. D. Beersma uit Hengelo is in het bezit van een 'spitznackige Flint Ovalbeil', welke enige jaren geleden is gevonden op het stort van een riolerings-sleuf, dicht bij de midden-Regge. De fraaie, geslepen bijl van hoofdzakelijk licht bruine vuursteen is licht klokvormig, terwijl de scherpe asymmetrische gewelfde snede slechts aan één zijde gebutst is. Lengte: 203 mm, max. breedte (bij snede): 65 mm, dikte: 29 mm. Volgens K. H. Brandt, 1967, pag. 87 behoort het gevonden exemplaar tot de noordwestelijke uitlopers van het zuidelijke verspreidingsgebied en wordt beschouwd als een importstuk uit Noord Frankrijk/België in een late fase van de Rössener cultuur en later. Uit Twente zijn nog ca. 3 andere exemplaren van dit type beken.

R.O.B., Amersfoort (A.D. Verlinde)

Gem. Ambt Delden In mei 1971 ontdekte de heer G. Holland op de onverharde Zomerweg te Deldenerbroek een 'pointe moustérienne', welke vondst dank zij de tussenkomst van de heren A. en G. J. Eshuis te Almelo bekend werd. Daar de Zomerweg in de loop van de tijd vanuit meerdere zandputten in de gemeente Ambt Delden bezand werd, is de primaire ligplaats niet nader dan deze gemeente te bepalen.

De Moustérienspits, het eerste midden-paleolithische artefact uit Twente, is vervaardigd uit een afslag van olijfbuine vuursteen. De dorsale zijde is voor de helft fraai geretoucheerd, de overige helft bezit een donkere cortex. De hiel is in Levallois-techniek bewerkt. Aan de ventrale zijde zijn de kanten grotendeels geretoucheerd en is de slagbult weggeslagen. De as van het werktuig en de slagrichting maken een scherpe hoek. De maten zijn 88 x 56 x 6 mm.

R.O.B., Amersfoort (A. D. Verlinde).

'Heimatfreunde' bijeen in Schöppingen

De Vereniging 'Twente-Dinkelland-Noaberschap' heeft haar najaarsbijeenkomst in Schöppingen (Westfalen) gehouden. De Duitse voorzitter Hans ten Brinke uit Gronau heette de honderden aanwezigen hartelijk welkom in de Hauptschule in Schöppingen. Na de begroeting hield de historicus, de heer Woestmann een korte inleiding over wetenswaardigheden betreffende de geschiedenis van Schöppingen. Had deze de aanwezigen bepaald bij het verleden, Gemeindedirektor Dellmann sprak daarna over, 'Schöppingen nu' waarbij hij in het bijzonder vertelde hoe het inwonertal de laatste jaren zo zeer gestegen was door de aanwezigheid van ruim 800 soldaten van de Nederlandse luchtmacht. In aansluiting hierop sprak majoor Zonneville over de plaats van de Nederlandse gemeenschap in Schöppingen en vertelde hij nadere bijzonderheden over de NATO-raketbasis in Schöppingen en andere Duitse plaatsen. Vervolgens maakten de aanwezigen met een aantal autobussen een tocht door Schöppingen en omgeving, waarbij zij een bezoek brachten aan de NATO-raketbasis en aan de kapel van het bedevaartplaatsje Eggerode, waar door de heer Ten Brinke een nadere uiteenzetting werd gegeven. Na een gemeenschappelijke maaltijd kwam het hoogtepunt van deze dag. Prof. Dr. Pieper sprak voor een nog groter gehoor dan 's morgens over het beroemde Schöppinger altaar en de onbekende schepper hiervan, die daarom de naam kreeg van 'Schöppinger-Meister'. Prof. Pieper illustreerde zijn lezing met een groot aantal prachtige dia's. Namens de T.D.N. kreeg prof. Pieper uit handen van de Duitse voorzitter der T.D.N. de heer H. ten Brinke het boekwerk '300 jaar Nederlandse schilderkunst' aangeboden. Onder leiding van de professor ging het gezelschap naar de Briktiuskerk waar men het meesterstuk zelf kon bezichtigen. Daarna kwam men weer in de Hauptschule bijeen waar Amdsirektor Kröger de aanwezigen liet lachen door zijn praatje 'Dütt und Datt up Schöppinger Platt' dat door veel humor was gekruide. De Nederlandse voorzitter de heer D. Jordaen JGH zn. uit Haaksbergen dankte tenslotte allen die deze dag tot een onvergetelijke hadden gemaakt en deelde vervolgens mede, dat in het voorjaar van 1972 de voorjaarsbijeenkomst zou worden gehouden in Twente.

Boek en Blad

In een geheel met genodigden gevulde hal van de Technische School werd op vrijdagavond 12 november 1971 door loco-burgemeester J. J. Broekhuis de tentoonstelling 'Aold Hokseberge' geopend. Deze expositie was met medewerking van gemeente- en schoolbestuur door verschillende enthousiaste werkers, onder wie het bestuur van de Historische Kring Haaksbergen, georganiseerd ter gelegenheid van het verschijnen van het fotoboek 'Haaksbergen Vroeger en Nu'. Daarom was het zo jammer, dat door het niet tijdig bij de uitgever gereedkomen van het fotoboekje, op de tentoonstelling slechts een proefexemplaar kon worden getoond.

In de benedenverdieping van de hal waren bodemvondsten, historische boeken en papieren, oude industrie- en ambachtsvoorwerpen, maquettes en het beroemde avondmaal- en doopzilver uit de Hervormde Kerk geëxposeerd. Op de bovenverdieping waren een aantal foto's, ansichten, tekeningen, schilderijen en oorlogsherinneringen te bekijken. In de aula kon men oude meubels, klederdrachten, sieraden en gebruiksvoorwerpen bewonderen.

Bij de sluiting van de tentoonstelling op zondagavond 21 november j.l. waren er 4140 bezoekers geteld, waaronder 1491 scholieren.

Binnenkort zal weer verschijnen de jaarlijkse aflevering van Textielhistorische Bijdragen. Deze uitgave van de Stichting Textielgeschiedenis bevat, naast een aantal artikelen over sociale, economische en technische textielgeschiedenis, jaarverslagen van de Stichting en van de conservator van het Twents-Gelders Textielmuseum te Enschede.

Textielhistorische Bijdragen nr 13 (1972) bevat o.m. als artikelen:

- 'Een Baert-tapijt?' door mevr. mr. E. J. Kalf, handelend over het tapijt, genaamd 'daer Apollo met een nimfe is' en hangend in de trouwzaal van het stadhuis te Kampen, hier toegeschreven aan het atelier van de weduwe Alexander Baert en Zonen te Amsterdam of Gouda.
- 'Notaris Benjamin Blijdenstein en zijn bemoeienissen met de jonge textielindustrie' door dr. Th. P. M. de Jong.
- 'Sociale conflicten en sociale organisatie

in de Twentse textielindustrie, 1860-1912', II door drs. H. D. Grobben. Dit is het vervolg op het zeer interessante artikel in het voorgaande nummer over de ontwikkeling van de vakbeweging en de fabrikanten-organisatie.

- 'Ariens, de weverij 'de Eendracht' door dr. A. L. van Schelven met enkele nieuwe gegevens over het initiatief van Ariens tot het oprichten van een corporatieve handweverij te Haaksbergen ten behoeve van een aantal ontslagen wevers van de firma D. Jordaan en Zonen.

Begunstigers van de Stichting Textielgeschiedenis (min. bijdrage voor bedrijven en instellingen f 25,-, voor particulieren f 10,-) ontvangen de Bijdragen gratis, met een doorlopend toegangsbewijs voor het Twents-Gelders Textielmuseum en uitnodigingen voor bijeenkomsten van de stichting. Niet-begunstigers kunnen de Bijdragen bestellen bij het secretariaat van de Stichting Textielgeschiedenis, Espoortstraat 182 te Enschede à f 6,50.

Aldaar zijn ook oude jaargangen van dit waardevolle jaarboek.

Binnen afzienbare tijd zal de Stichting Provinciale Bibliotheek Centrale Oost te Borne een catalogus in de handel brengen met een zo volledig mogelijk lijst van boeken en artikelen die ooit zijn verschenen over Overijssel en vooral Twente.

Daarin zijn onder andere de artikelen opgenomen uit het Jaarboek Twente en uit de Twentsche Almanakken van de vorige eeuw.

Een bijzonderheid is dat de catalogus een tweede deel heeft, waarin zijn opgenomen zes uitgebreide bibliografieën over Twentse aangelegenheden, die nog nooit in de handel zijn geweest. Deze in 1969 verschenen bibliografieën bevatten een zo volledig mogelijke opgave van alle boeken en tijdschriftartikelen die in de loop van de tijd zijn verschenen over resp. Goor, Rijssen, Hengelo, de Technische Hogeschool Twente, de Marken in Twente, Haaksbergen en de voormalige kloosters in Twente.

Het zijn werkstukken van leerlingen van de Bibliotheek- en Documentatieschool.

'Twaalf eeuwen Oldenzaal' door mevrouw A. Stappers-Vürtheim is eigenlijk een heruitgave want al in 1960 liet mevrouw Stappers (in 2000 gestencilde exemplaren) een geschiedenis van haar stad verschijnen. Maar zowel door de uitgebreide inhoud als door de uitvoering is dit kloekke werk als een nieuw boek te beschouwen. De uitvoering van drukkerij Lotgerink te Oldenzaal, die hiermee haar eerste schreden op het uitgeverspad zette. Zij gaf de exploitatie van het boek in handen van Witkam, Enschede, welke uitgever inmiddels een respectabel Twents fonds heeft opgebouwd.

Het boek is aantrekkelijk door de rijke illustratie, waarvoor natuurlijk oude prenten en kaarten gediend hebben, maar die ook bestaat uit rake tekeningen van de echtgenoot van de schrijfster, de oud-tekenleraar aan het Carmelleyceum A. Stappers. Deze ontwierp ook de band, welke het voormalige stadszegel van Oldenzaal laat zien. Van ons had daar best een titel in strakke, moderne letters bij gemogen, in plaats van de gotische, die een oud handschrift op perkament moet suggereren.

Mevrouw Stappers heeft de feiten uit Oldenzaals historie op een rijtje gezet. Daarbij kon zij aan een zekere selectie niet ontkomen, want de oudere schrijvers zijn het lang niet altijd met elkaar eens. Zij heeft dan nogal eens de weg gekozen om zowel de ene als de andere opvatting te vermelden, waaraan zij soms voorzichtig een eigen conclusie vastknoopt. Haar geschiedschrijving is dus niet die van de moderne historicus, die een uitgesproken visie op zijn onderwerp geeft. Zij is voornamelijk kronieker, maar dan toch niet van het 'droge' ouderwetse slag, dat de jaartallen op een rijtje zet. Haar boek laat zich vlot lezen, temeer omdat van Oldenzaals geschiedenis zoveel bekend is, dat er een doorlopend verhaal over geschreven kon worden.

Natuurlijk is er ook in de andere hoofdstukken vrij veel bijgeschaafd, maar helemaal nieuw zijn het eerste en het laatste deel. De titel van het boek is namelijk geïnspireerd door betrekkelijk recente vondsten, waarover nog niet eerder in boek of tijdschrift geschreven is. Het gaat hier om een deel van een oude burcht-gracht, die bij de bouw van het stadhuis in 1965 ontdekt is en die volgens de vroegere streekarchivaris L. J. Abelman rondom het Plechelmusplein gelopen moet hebben.

Hoewel mevrouw Stappers op de hoogte blijkt te zijn van de nieuwere opvattingen over de Saksen (ze zijn hier nooit geweest, zo neemt men tegenwoordig aan), gebruikt zij nog de term 'Saksische walburcht' voor dit blijkbaar oudste deel van Oldenzaal, dat omstreeks 1200 jaar geleden ontstaan moet zijn. Zij ontleent die aan vergelijkbare zaken, zoals de Hunen-

borg, waarvoor deze naam tot dusver in omloop was. De archeologen staan echter te springen om door nieuwe opgravingen deze opvatting aan te kunnen tasten. Jammer, dat zulke opgravingen in Oldenzaal voorlopig nauwelijks mogelijk zullen zijn. Deze publicatie over wat in '65 gevonden is, betekent echter al een belangrijke bijdrage tot de kennis van de vroegste regionale historie.

Voor de rest is het boek een samenvatting van wat overal verspreid over Oldenzaal te vinden is. In de laatste hoofdstukken gaat het over onze tijd en dus over zaken, die nog nauwelijks hun neerslag in boeken gevonden hebben. Vooral daar blijkt, hoezeer mevrouw Stappers (die sinds 1928 in Oldenzaal woont), zich met haar onderwerp geïdentificeerd heeft.

Dit laatste maakt het boek voor iedereen, die zich voor Oldenzaal interesseert, tot een prettige gids. Gezien het enorme bronnenmateriaal, dat er aan ten grondslag ligt, is het bovendien voor ieder, die de geschiedenis van Twente wil kennen, een belangrijk, ja vrijwel onmisbaar hulpmiddel. Voor menig andere stad is het om jaloers op te worden.

Aan de Technische Hogeschool Twente is gepromoveerd dr. G. J. Koel, op een proefschrift over de oxidatie van koolstof en nikkel.

Een van de stellingen van de jonge doctor luidde: 'Voor degenen, die geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van Twente is het boek van Stroink 'Stad en Land van Twente', bijzonder waardevol. Het is echter teleurstellend, dat in dit boek de Industriële ontwikkeling van Twente te eenzijdig, vanuit de gedachtenwereld van een bij deze ontwikkeling betrokken werkgever, is belicht'.

Het is gebruikelijk, dat er onder de stellingen van een wetenschappelijk proefschrift enkele opgenomen worden op een geheel ander terrein dan waarover het proefschrift handelt. Dr. Koel heeft er, behalve die over het boek van Stroink, nog twee:

'Het verdient aanbeveling het promoveren op een kritisch overzicht van reeds door anderen verricht onderzoek in de exacte, wetenschappen te stimuleren', en het maken van stellingen bij een proefschrift wordt over het algemeen als weinig zinvol ervaren. Het is echter nog minder zinvol door middel van een stelling kritiek te leveren op dit gebruik'.

Ter opvulling van een vacature is tot mederedacteur van het Jaarboek Twente benoemd de heer W. F. Anderson uit Oldenzaal. De heer Anderson, vooral bekend als geoloog, heeft zich ook op oudheidkundig gebied verdienstelijk gemaakt. Hij is o.m. bestuurslid van het museum Palthuis te Oldenzaal en van de Oudheidkamer Twente. Hij heeft diverse malen in het Jaarboek Twente gepubliceerd.

In het nieuwe jaarboek, schrijft de heer Anderson over 'Natura Docet, vader en dochter', waarin de figuur de oprichter „meester" J. B. Bernink, centraal staat. Uit de inhoud van deze aflevering vermelden wij nog de volgende artikelen: Rinus de Jong, Na-oorlogse beiaardkunst in Twente; G. M. Roding, Bijen houden in Twente; J. Hosmar, 100 jaar geleden september-onlusten in Vriezenveen; B. Plegt, De Slag om Losser 1894; D. J. F. Wilmink, Oud-Hengelo; J. Wondergem, De Goorse wintermarkt.

Het gaat goed met het jaarboek, dat 'Naar een nieuwe decade' groeit, zoals het hoofdartikel van mr. Plegt heet. Zonder ooit enige subsidie te hebben ontvangen, is deze uitgave, waar een twintigtal culturele verenigingen (voornamelijk op het gebied van de Twentse heemkunde) achter staat, na tien jaar een rendabele zaak gebleven. Niet alleen in Twente, maar ook in de Achterhoek en Salland telt het jaarboek verscheidene lezers en tal van wetenschappelijke instellingen in het land zijn er op geabonneerd.

Voor sommige jaargangen was de belangstelling zo groot, dat een herdruk noodzakelijk bleek. In het afgelopen jaar was de normale oplage tot 6000 exemplaren gegroeid. Van het Jaarboek Twente 1972, het elfde in successie dus, zullen 7000 exemplaren op de pers worden gelegd. Op de omslag is de Hengelose stadhuistorie afgebeeld, gezien van de trans van de St. Lambertuskerk. Ook de inhoud is rijk geïllustreerd.

In een zeer beeldende, maar nergens geforceerde taal, weet Harry Wonink zijn belevenissen in de Twentse natuur te beschrijven. In het zojuist bij uitgeverij Witkam verschenen boekje 'Lokroep van het Twentse land' behandelt hij zijn lievelingsgebied: de strook ter

weerszijden van het voormalige kanaal Almelo-Nordhorn, nu een recreatielint bij uitstek, waarlangs de zeldzaamste natuurparadijzen bewaard zijn gebleven.

Harry Wonink voert er ons binnen: in het Voltherbroek, het Harseveld, het Weemselerbroek. Hij brengt ons in contact met een rijkgeschakeerde vogel- en plantenwereld, die zich soms bij verrassing opent maar die ook wel bewust opgezocht wordt. De boeiende natuurbeschrijvingen worden afgewisseld met verhalen over jacht, smokkel en stroperij, die ons enkele menselijke vrije vogels in deze wildernissen leren kennen.

De liefdesavonturen van de houtsnip, het gestoei van de zeldzame marter op een Dinkelbrug, de sappige struwelen vol kleurige bloemen en geurige kruiden worden de lezer even smakelijk voorgeschoteld als de manier, waarop handige jongens in de eerste wereldoorlog het kanaal als een 'onderzeese' smokkelweg gebruikten.

Bovendien is in dit boekje voor de eerste keer voor iedereen toegankelijk de geschiedenis van het kanaal vastgelegd en datzelfde geldt voor de merkwaardige vriendschap tussen wijlen mr. Laan van het Singraven en zijn midden in het bos begraven huisknecht.

Wonink is ook een uitstekend natuurfotograaf. Jammer dat zijn platen onrecht zijn aangedaan door ze niet op beter papier af te drukken. Desondanks: een best boekje en een zeer welkome aanvulling op de niet zo erg overvloedige natuurhistorische literatuur over Twente.

Gehoord en gelezen

Almelo

Op zaterdag 5 februari is Almelo's stadsbeiaardier Nico Bruyn overleden op 89-jarige leeftijd. Zijn hoge leeftijd belette hem niet, nog elke donderdagmorgen de trappen van de toren van de St. Georgiuskerk te beklimmen om vervolgens het carillon te bespelen, dat in 1926 door de fabrikanten Ten Bos was geschonken, en waarvan hij sinds 1928 beiaardier was. Geboren in Scheveningen in 1882, kreeg hij in 1910 een aanstelling als organist van de Grote Kerk, welke functie hij 45 jaren lang vervulde.

Almelo

De bouw van een nieuwe waterzuiveringsinstallatie Almelo-Sumpel, die komt te liggen tussen de Nieuwe Graven, het Twente-Rijnkanaal en het traject van de toekomstige weg noord-zuid, betekent het einde van de boerderij Korhaar, bewoond door de familie Hemmink. Huis en grond, tot een oppervlakte van 10,5 ha., is aangekocht van de Graaf van Almelo.

Oldenzaal

De restauratie van het bekende Migchorius-huis, gelegen tegenover 't Museum Palthehuis, is in volle gang. Uitwendig wordt het gebouw geheel in oude staat hersteld, inwendig zal het geheel worden omgebouwd en aangepast aan de nieuwe bestemming: een dienstencentrum voor bejaarden, waarmee men eind dit jaar gereed hoopt te komen.

Almelo

Onder de vele galerieën, die we ook in Twente zo langzamerhand zien verschijnen, heeft zich een nieuwe geschaard: de Galerie Heinhuis. Het 'andere' aan deze gaderie is, dat de eigenaar, de heer Heinhuis, de door hem gebouwde ruimte niet alleen als zódanig gebruikt, nl. door kunstenaars gelegenheid te geven, hun werken tentoon te stellen, maar dat hij er tevens een museum van heeft gemaakt, ingericht met voorwerpen uit zijn eigen antiekverzameling. De eerste kunstenaar, die er zijn werken kon tonen, is de Almelose schilder van het Twentse land Berry Brugman.

Losser

Het ziet ernaar uit, dat dit jaar een begin gemaakt wordt met de restauratie van het Tey-

lershuis. De plannen zijn gereed en een gegadigde, de apotheker te Losser, heeft zich gemeld. Het plan is ontworpen door de Haagse architect D.Hulshoff, die o.m. ook het bleekwachtershuisje te Losser en de watermolen te Oele heeft gerestaureerd.

Weerselo

De restauratieplannen van het Stift zijn rond en een bestemming is gevonden. Deze bestemming is moeilijk in één naam te vatten, maar is over het algemeen 'bezinnend' van aard. Vertrekken in het Stiftshuis kunnen bijv. gehuurd worden (voor een bepaalde tijd) door iemand, die rustig wil werken; cursisten voor de leergang Kerkmuziek kunnen er onderdak vinden; er kunnen vergaderingen worden gehouden in de zin van bezinningsbijeenkomsten, literatuur- of Bijbelbesprekingen enz. Het plan zelf omvat niet alleen herstel van kerk en nog bestaand Stiftshuis, maar ook herbouw van het verdwenen gedeelte naar voorbeeld van oude afbeeldingen, zodat het geheel weer het aanzien krijgt van eeuwen geleden.

Markelo

Op het caféterrein van 'Dieka van de Kruusweg' ligt sinds 13 oktober 'Long Tom', een groot granieten zwerfblok, dat lange tijd de bezienswaardigheid was van de Katenberg, waar de steen vrijwel geheel in de grond lag. Zijn vermaardheid dankte de steen aan de plaatselijke VVV die omstreeks 1900 de zwerfkei de naam gaf van een toen bekend kanon van zeer zwaar kaliber, dat de Engelsen in de Boerenoorlog gebruikten.

Enschede

Tot de slachtoffers van de bedrijfssluitingen in deze jaren behoort nu ook de machinefabriek Tattersall en Holdsworth N.V. te Enschede. Zoals eertijds Twentse textielabrikanten in de crisisjaren deden, pasten de eigenaren-directeuren ook hier de laatste tijd uit eigen zak bij in de verliezen, maar dit heeft niet mogen baten.

In 1876 is de fabriek gesticht door John Tattersall, een Engelsman, die naar Enschede kwam met de opdracht een sterker in te richten. Hij begon met het vestigen van een importzaak in textielmachines, die uitgroeide tot een middelgroot bedrijf (200 werknemers), dat zich een internationale naam in de bouw van bepaalde textielmachines wist op te bouwen. Zowel in binnen- als buitenland was er de laatste tijd echter te weinig belangstelling voor deze producten. Uitbreiding met een afdeling meet- en regeltechniek heeft de sluiting niet kunnen voorkomen.